

Posudek disertační práce mgr. et mgr. Ondřeje Selnera Sebereflexivní próza 30. a 40. let v české literatuře

V disertační práci si mgr. et mgr. Ondřej Selner vytyčil podnětný a nelehký úkol – soustředěně přečíst vybraná díla několika českých prozaiků, kteří bývají literární historií označováni různě, jako autoři psychologizujícího, (pre)existenciálního, (sebe)reflexivního apod. proudu. Vybral si z časového úseku 30. a 40. let, kdy se podobně založené beletrie vyskytují koncentrovaněji, tři české autory, kteří se – nemýlím-li se – v žádné dosud publikované práci, ať už syntetizujícího či analytického založení, v takto těsném souručenství nesešli. Jde o Richarda Weibera, Václava Řezáče a Miladu Součkovou. Už tímto pokusem přiblížit a nahlédnout do díla autorů, které literární historie dosud z nejrůznorodějších důvodů spíše rozřazovala do různých kategorií, oblastí apod., je práce hodná pozornosti.

Autor se rozhodl využít pro společné označení takovýchto uměleckých textů označení „sebereflexivní“, a to ve volnější návaznosti na postup naratologa a lingvisty Lubomíra Doležela, který v *Heterocosmice* píše o prózách s prvky sebeodhalujícího vyprávění. Doležal tím primárně míní zvláště proces sebeutvářenosti textu, postupného vyjevování a odhalování textových prvků a vazeb, které narativní text utvářejí a jež autor v určité fázi „odhalí“, učiní je tématem, a tím esteticky umocňuje proces utvářenosti textu a akt autorské introspekce a sebe prezentace. Autor disertace tento doleželovský krok „překládá“ jako sebereflexivitu a činí z něho poměrně široký rámec, v jehož literárně-filozofickém horizontu se pokusil prozaické texty číst.

Tento výchozí metodologický „obrat“ (pohybující se v poli pojmů sebeodhalující, sebereflexivní, fiční-nefiční, autentický-neautentický apod.) pak konfrontuje s vybranými domácími způsoby uvažování o literárním díle, které nějak s podobnými koncepty nakládají (Jiří Kratochvíl, Daniela Hodrová, Jiří Holý, Jiří Hrabal, Jiří Koteš, Vladimír Trpka aj. – je třeba ale podotknout, že takto široce založená metodologická platforma vymezená tak heterogenní směsí zásadních teoretických témat, které autor koncentruje do pojmu „sebereflexivity“, by vyžadovala daleko širší a komplexnější zhodnocení dlouhodobé domácí teoretické debaty, což by bohatě stačilo na téma disertační práce), tak zahraniční (Searle, Genette, de Man apod.). Sám autor na řadě míst uvádí, že si je vědom široké dostupnosti těchto konceptů, z nichž každý míří určitým konkrétním historickým či metodologickým směrem, a že prvek sebereflexivity využívá spíše dílčím či účelovým způsobem. Nicméně přistupme prozatím na tuto metodologickou mélangé jako na výzvu, která – byť v syrovém a funkčně-

účelovém stavu, tedy bez zohlednění širší oborové debaty, kterou tyto různorodé postupy v předchozích letech iniciovaly – ohledává možnosti určitého typu pohybu uměleckého textu.

V následující kapitole pak v určité – vnímám to tak – snaze verifikovat, upevnit, prohloubit toto výchozí široce rozvětvené metodologické literárněvědné rozkročení, autor přistupuje k dalšímu podstatnému kroku své práce. Vědom si toho, že spektrum „sebereflexivity“ nelze nevidět v bytostném spojení s filozofickým horizontem, přistoupil k tomu, že prolistoval díly filozofů, kteří – a v tom má autor bezpochyby pravdu – zcela zásadním způsobem modifikovali proces utváření myšlení v 1. polovině 20. století a podstatnou měrou podmínili i rozsah a způsob nahlížení problému reflexe (a to i v literatuře a literární vědě). Těmi filozofy jsou Edmund Husserl, Jena-Paul Sartre, Martin Heidegger a Maurice Merleau-Ponty. Filozofický pojem reflexe, klíčový pro myšlení těchto filozofů, autor na úvod této kapitoly spíše ve stylu „úvodového“ výčtu mapuje od nejstarších historických dob, od Platóna, přes středověk, Descarta, až k novověku, v díle Herderově, Kantově, Hegelově.

Poté se detailněji věnuje Husserlově myšlení, sem tam se opře o ojedinělé Lévinasovy do češtiny přeložené poznámky, o Černého spíše náhodně vyňatá připodotknutí; dále se pozastavuje u Sartrova myšlení, obohacené několika poznámkami z přeložené knihy Bernarda-Henri Lévyho. Poté následují sondy do Heideggerova myšlení a do českých překladů prací Merleau-Pontyho, které mají spíše povahu obecnějších shrnutí, výpisky z četby; zde jakákoli recepce třeba i domácího literárněvědného kontextu, když už nemluvím recepci komplexnější domácí filozofické debaty, absentuje.

Tato kapitola vrcholí pokusem o shrnutí škály podnětů vyčtených z děl zmíněných filozofů do tabulky (jak autor říká – „myšlenkové mapy“), zhodnocující v bodech relace mezi kategoriemi subjektu, reflexe a tvorby-psaní, a vypichuje relace vhodné pro rozvíjení v konkrétních interpretacích. Je však třeba už nyní podotknout, že následující interpretace ne zcela na tyto filozofující rezultáty (až na drobnou výjimku pěkného postřehu vztahu mezi reflexí těla a tělesnosti u Merleau-Pontyho a Součkové) reagují; spíše jako by vznikaly bez přímé souvislosti s předchozím filozofickým ohlédnutím, a je třeba také dodat, že bez hlubšího vztahu k prvotnímu pokusu vymezení literárněteoretického metodologického rámce.

Kladu si proto obecnější otázku: jaký smysl má takovéto „listování“ v díle filozofů, které se v důsledku neprotíná s vyzněním konkrétních interpretačních pasáží a probíhá bez jakéhokoli doteku s podstatnou oborovou filozofickou (řekněme, že jen i českou) diskusí? Které stojí samo o sobě, bez zásadnějšího zhodnocení vazeb těchto filozofů k domácí literární a literárněvědné recepci? A – znovu opakuji – i bez zásadnějšího vztažení k vrcholovým částem

práce, kterými by měly bezpochyby být ony interpretační sondy do děl Weinerových, Řezáčových a Součkové?

Je nesporné, že autor zmíněné filozofické texty čte kultivovaně, se zájmem. Na úrovni disertační práce bychom si ale měli klást rovněž další otázku, tedy zda a jak se tyto postřehy váží ke konkrétní oborové diskusi, a jakým způsobem – právě na základě této oborové (filozofické a literárněvědné debaty) – zhodnocují naši primární práci s vybraným literárním dílem? A pokud nehrají při analýze literárního textu jako dominanty našeho zkoumání podstatnější roli, jaký jiný efekt kromě rozvinutí osobní záliby jim lze přičíst? Zkrátka – kladu otázku ryze provokativní – „může si“ literární historik či teoretik „jen tak“, „beztrestně“, bez kontextu a vyargumentovaných průmětů do vlastní interpretační práce, a zvláště *bez* historického a oborového povědomí, ad hoc listovat třeba ve filozofických či přírodovědných pracích a vyvozovat z tohoto letmého doteku jakékoli podstatné rezultáty? Jaké zisky či spíše úroky s sebou nese tato povrchní a jistě že prchavá inspirace v kontextu oboru, který neznám, který mě spíše zaujal na první pohled třeba nějakou výživnou metaforou? A přináší tato lehkonohá inspirace z jiné vědní oblasti více než jen jakési „ozvláštnění“ vlastního psaní, zvláště když samo ve výsledku a v důsledku necílí na podstatné interpretační uzly ve zkoumaném díle? Není tento postup, který mi na pozadí interpretace literárního díla jako by dává právo přivlastňovat si svět dalších oborových disciplín, vlastně „sobecký“? Nestaví literární vědu jako vědní oblast, která sice pochopitelně čerpá a obohacuje se dotekem s různorodými vědními oblastmi, ale má své jádro, a to jádro filologické, v očích druhých, sebevědomějších disciplín, do indiskrétního postavení?

Tyto úvahy, které nechtějí předloženou práci jakkoli torpédovat, spíše ji berou za svůj podnět, kulminují právě tváří v tvář finále práce, kterým by měla práce gradovat, tedy třem případovým studiím věnovaným dílu Weinerovu, Řezáčovu a Milady Součkové. Po úvodních metodologicko-kontextových kapitolách by bylo lze očekávat určitý radikálnější, provokativnější, osobitější způsob čtení prací těchto tří prozaiků. Obávám se ale, že ve výsledku jsou tyto tři kapitoly spíše jen řečně variací na dosud řečené (a to – pokud jde o výběr sekundárních textů – spíše výběrově řečené). Zvláště o díle Weinerově a Milady Součkové bylo toho za posledním třeba deset let řečeno v oblasti domácí i zahraniční literárněvědné bohemistiky daleko více, než autor reflektuje a co by jeho hypotéze a způsobu čtení jistě dodalo zajímavé podněty.

Závěrem řečeno: Disertační práce mgr. et mgr. Ondřeje Selnera si klade náročný cíl, jehož dosažení si záměrně znesnadňuje netradičním, byť pozoruhodným konstruováním

širokého metodologického opěrného rastru, a rovněž exkurzem do specifické a hluboké oblasti moderního filozofického myšlení. Její slabiny spočívají ve způsobu vágního uvažování a metodologického vymezení, které (v podstatě zcela) abdikuje před oborovými a interpretačními kontexty, jež konstruuje provokativní hypotézu, kterou ovšem není (vzhledem k zmíněné ahistoričnosti a dekontextualizaci) s to vybavit dostatečnými argumenty. Z literárněvědných diskusí spíše účelově a nahodile vybírá podněty, hodící se (smysluplně či spíš jako pokus či podnět) do tvořeného metodologického a výkladového schématu. Filozofická díla jsou čtena sice kultivovaně, ovšem ryze amatérsky, bez jakékoli byt' i naznačené relace vztahu mezi relevantní oborou debatou, stejně jako jejími již dlouhodobě probíhajícími reflexemi ve sféře literárněvědné diskuse. Finální případové studie, věnované dílům Richarda Weinera, Václava Řezáče a Milady Součkové přinášejí kultivovaně napsané, ovšem bez výraznějšího osobního vkladu založené interpretace.

Disertační práce v základu naplňuje téma svého zadání a splňuje standardy pro realizaci tohoto typu závěrečným prací. Při vědomí výše položených otázek ji **doporučuji k obhajobě**.

Praha, 28. 8. 2020

doc. PhDr. Jan Wiendl, Ph.D.

(Ústav české literatury a komparistiky, FF UK, Praha,
Jan.Wiendl@ff.cuni.cz)